

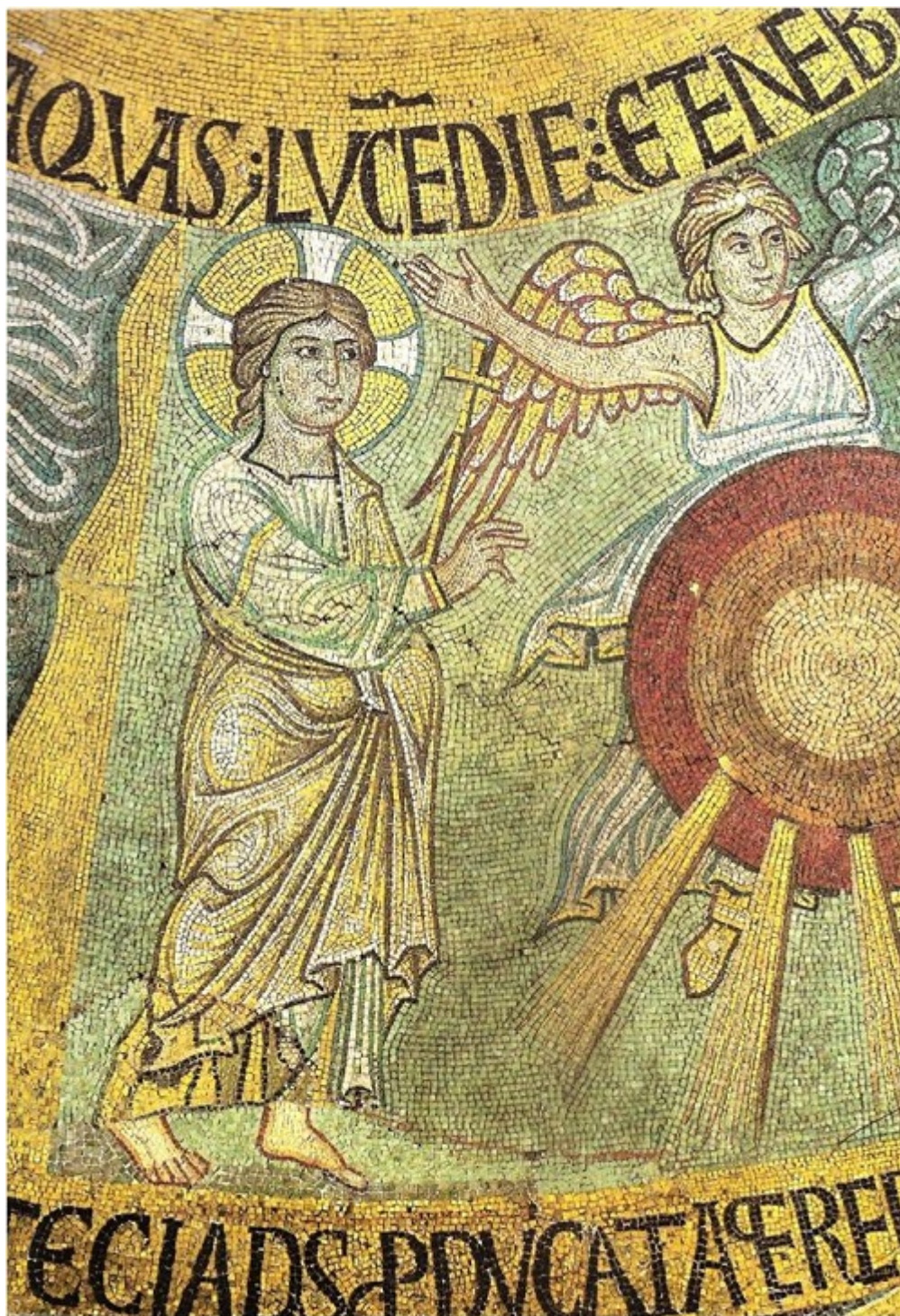
23 Νοεμβρίου 2016

Το φως στη βυζαντινή ζωγραφική (Μαρία Ι.Καζαμία-Τσέρνου, Αναπλ. Καθηγήτρια Βυζαντινής Αρχαιολογίας, Τμήμα Θεολογίας ΑΠΘ)

/ [Πεμπουσία](#)

«Καί εἶπεν ὁ Θεός γενηθήτω φῶς. Καί ἐγένετο φῶς. Καί εἶδεν ὁ Θεός τό φῶς ὅτι καλόν. Καί διεχώρισεν ὁ Θεός ἀνά μέσον τοῦ φωτός καί ἀνά μέσον τοῦ σκότους»
(Γεν. 1,1) [εικ. 1]

Εικόνα 1

Το φως είναι αδιαμφισβήτητα ένα φυσικό φαινόμενο το οποίο διέπεται από ορισμένους κανόνες και αποτελεί αντικείμενο έρευνας, παρατηρήσεων, ερμηνειών από τους ειδικούς επιστήμονες προκειμένου να αποκρυπτογραφηθεί το DNA του θα μπορούσαμε να πούμε. Το φυσικό φως, ως εξωτερική πηγή, μας δίνει τη δυνατότητα να δούμε αυτό που ο καλλιτέχνης έχει αποτυπώσει πάνω στη ζωγραφική επιφάνεια. Αυτό όμως το φως δεν έχει καμία σχέση με το φως έτσι όπως το χειρίζεται ο βυζαντινός ζωγράφος με τον χρωστήρα του. Το φως παίζει

πρωτεύοντα ρόλο στη βυζαντινή ζωγραφική όχι όμως με τους όρους της αναπαραστατικής τέχνης. Ο βυζαντινός ζωγράφος δεν θα μπει στη διαδικασία να παρατηρήσει τις καθημερινές μεταμορφώσεις και διακυμάνσεις του φυσικού φωτός σε συνάρτηση με τη θέση του ήλιου προκειμένου να τις εφαρμόσει στην εικαστική του αποτύπωση.

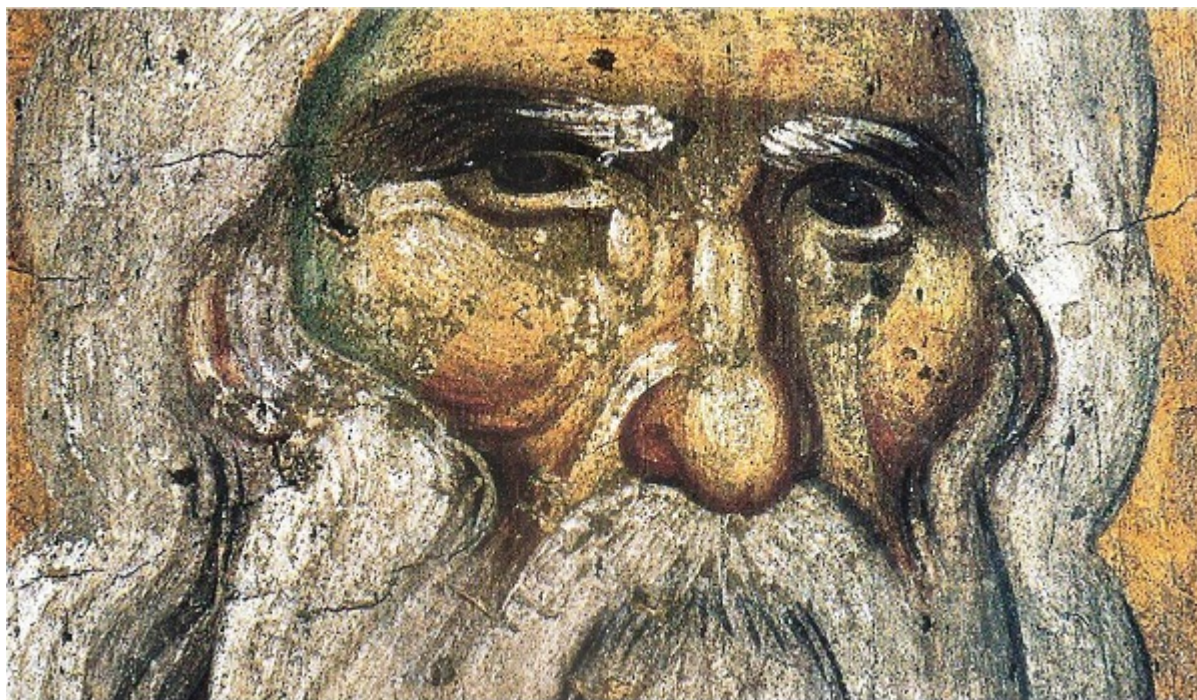
Εικόνα 2-α

Δεν υπάρχει στη βυζαντινή ζωγραφική μία εξωτερική πηγή φωτισμού με συγκεκριμένη κατεύθυνση η οποία να πέφτει πάνω στα εικονιζόμενα πρόσωπα και πράγματα από συγκεκριμένη γωνία δημιουργώντας φωτεινά και σκιερά μέρη που δίνουν την αίσθηση του απτού και του πλαστικού όπως συνέβαινε στη ζωγραφική της Αναγέννησης με όλο εκείνο το παραλήρημα της εικονικής πραγματικότητας όπου οι μορφές θαρρείς και ξεκολλούσαν από τον τοίχο ή από τον πίνακα.[εικ.2α-β] Το ζητούμενο τότε ήταν οι μορφές να φαντάζουν ανάγλυφες και οι απτικές αξίες της φόρμας να βρίσκονται σε πολύ υψηλό επίπεδο. Αυτό επιζητούσε ο θεατής τόσο από την κοσμική όσο και από τη θρησκευτική ζωγραφική στη Δύση. Μία ψευδαίσθηση του πραγματικού με σχέδιο και χρώμα.

Εικόνα 2-β

Το πραγματικό θεϊκό φως, που αναζητά ο βυζαντινός ζωγράφος, είναι απρόσιτο. «Ὁ θεῖος γνόφος ἐστὶ τό ἀπρόσιτον φῶς, ἐν ᾧ κατοικεῖν ὁ Θεός λέγεται...»(Διονύσιος Αρεοπαγίτης, Ἐπιστολή Ε΄ Δωροθέῳ Λειτουργῷ)

Εικόνα 3

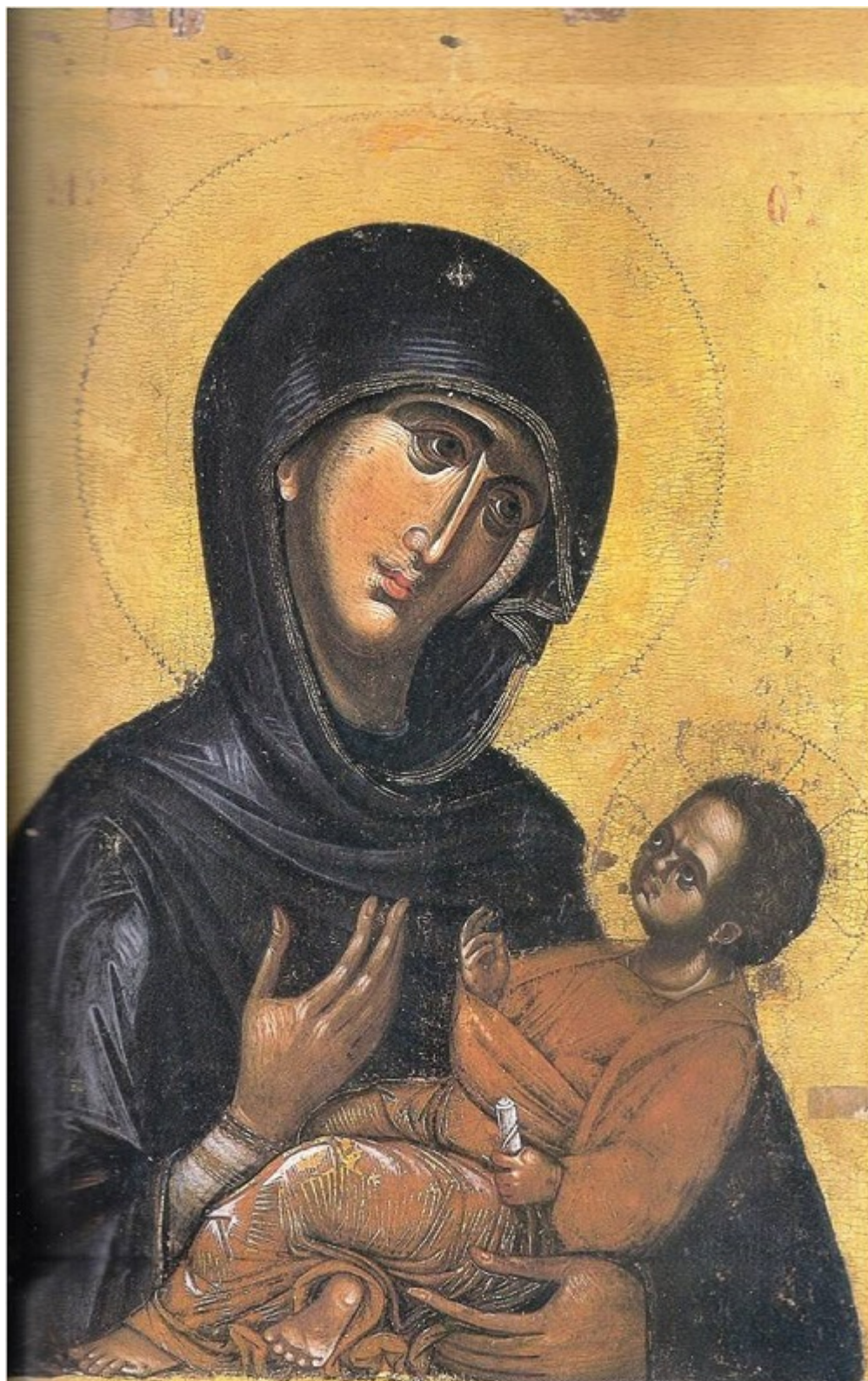
Το φως και η σκιά είναι οι όψεις του ίδιου νομίσματος. Όπου πέφτει το φως εκεί δημιουργείται και η σκιά. Η έντονη πολλές φορές αντιπαράθεση αυτών των δύο δημιουργεί αυτό που λέμε ατμοσφαιρική προοπτική και η οποία δεν έχει καμία απολύτως σχέση με την αντίστροφη αντιρεαλιστική προοπτική της βυζαντινής τέχνης. Εδώ οι φωτοσκιάσεις σαφώς και υπάρχουν αλλά διαβαθμίζονται και αναλύονται σε πολλά επιμέρους επίπεδα. Για παράδειγμα, στα πρόσωπα οι σκούροι προπλασμοί, συνήθως λαδοπράσινοι, κοντά στα περιγράμματα δίνουν μία διακριτική αίσθηση του απτού. Το πρασινωπό του προπλασμού, οι περιορισμένες καστανές σκιές, το ροδαλό των σαρκωμάτων, το κιτρινωπό των φωτισμάτων, σε διαδοχική ομαλή συμπαράθεση, καταυγάζουν το πρόσωπο [εικ.3]

Εικόνα 4

Το τελευταίο φώτισμα, οι ψιμμυθιές, δίνουν τον τελικό τόνο. Η φωτεινή επιφάνεια διαλύεται σε δέσμες άσπρων φώτων όπως βλέπουμε σ' αυτή την εικόνα του Χριστού[εικ.4] με το πλατύ πρόσωπο και τα αδρά χαρακτηριστικά με τον

αντικλασικό χαρακτήρα. Σε μία εκπληκτική εικόνα της Παναγίας [εικ.5] από τη Μονή Βατοπαιδίου του τέλους του 13ου αι., οι γαλαζωπές ανταύγειες στο βαθύκυανο μαφόριο αλλά και τα διάσπαρτα γραμμικά φώτα διασπούν, φωτίζοντας ταυτόχρονα, την επιφάνεια της σάρκας.

Εικόνα 5

Όταν το φως δεν φαίνεται να έχει μία συγκεκριμένη αφετηρία και πορεία, αλλά διαχέεται στα εικονιζόμενα πρόσωπα και πράγματα από διαφορετικές κατευθύνσεις αυτό δίνει ένα εξωπραγματικό ύφος στην εικαστική δημιουργία. Η ένταση του φωτός ποικίλλει. Σε μία εικόνα για παράδειγμα της αγίας Αναστασίας των αρχών του 16ου αι.[εικ.6] τα έντονα φώτα δείχνουν να εγκλωβίζονται μέσα στις γεωμετρικές πτυχές του μαφορίου της, ενώ στο πρόσωπο οι αχνές σκιάσεις δίνουν χώρο σε έναν απόκοσμο φωτισμό. Σε μία άλλη εικόνα με την αγία Μαρίνα [εικ. 7] των αρχών του 15ου αιώνα τα φωτίσματα είναι διακριτικά.

Εικόνα 6

Θα τα αναζητήσουμε στο χρυσοκόκκινο μαφόριο, στον χρυσοκέντητο κεφαλόδεσμο και στο θαμπό πρόσωπο. Το ότι στη βυζαντινή εικόνα υπάρχουν διάφορες εστίες φωτισμού αυτό δημιουργεί φωτεινά και σκοτεινά σημεία διάσπαρτα στη

ζωγραφική επιφάνεια γεγονός που επιτείνει τον δυσδιάστατο και επίπεδο χαρακτήρα της ζωγραφικής. Ο φωτισμός προσώπων και κτιρίων από διαφορετικές πλευρές συγχρόνως δημιουργούν μία ατμόσφαιρα όπου τα όρια του πραγματικού και του φανταστικού είναι ασαφή.

Εικόνα 7

(συνεχίζεται)